

дународные отношения. – 1989. – № 7. – С. 23-29.

19. Павлова Н.С. Философско-социологические и исторические основания постановки проблемы безопасности в истории науки // Вестник Оренбургского гос. ун-та. – 2007. – № 7. С. 87-93.

20. Кондорсе Ж.А. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума. – М., 1936.

21. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения. – М., 2002.

22. Гегель Г.В.Ф. Философия права. – М., 1990.

23. Маркс К. Немецкая идеология // К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения. – 2-е изд. – М., 1975. – Т. 3.

24. Конт О. Антология мировой философии. – М., 1971. – Т. 3.

25. Милль Дж. Основы политической экономии. – М., 1980.

26. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Пер. с фр. – М., 1995.

Надійшла до редакції 26.11.2012

ПОСПОЛТАК А.І., здобувач
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.352

ЩОДО ОБ'ЄКТА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

У статті проведено аналіз окремих характеристик об'єкта посадових злочинів, передбачених кримінальним законодавством України, що належать до корупційних правопорушень.

я ц я ц корупційні правопорушення, корупційні злочини, об'єкт злочину, родовий об'єкт злочину, безпосередній об'єкт злочину

В статье проведен анализ отдельных характеристик объекта должностных преступлений, предусмотренных уголовным законодательством Украины, которые относятся к коррупционным правонарушениям.

я ц я ц коррупционные правонарушения, коррупционные преступления, объект преступления, родовой объект преступления, непосредственный объект преступления

This article analyzes some characteristics of the object of malfeasance by criminal legislation of Ukraine, and related to corruption.

Keywords: corruption, corruption offenses, the object of the crime, generic object of the crime, the direct object of the crime

Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Ці положення Конституції поширюються на всіх без винятку службових осіб, незалежно від того, чи є вони представниками законодавчої, виконавчої або судової влади, виконують свої службові обов'язки у державному апараті, в органах місцевого самоврядування або на окремих підприємствах, в установах та організаціях. Не має також значення службове становище особи (звання, ранг, чин, кваліфікаційний клас), відомча чи галузева належність органу, сфера його діяльності, характер та обсяг повноважень або форма власності, на підставі якої створені та функціонують підприємства, установи і організації. Виконання службовими особами своїх службових обов'язків на підставі, в межах і в порядку, передбачених Конституцією, законами та іншими нормативними актами, забезпечує нормальну діяльність державного апарату, а також апарату управління підприємств, установ і організацій.

Діяння, відповідальність за які встановлена в розділі XVII Особливої частини КК «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», можуть бути віднесені до числа так званих загальних видів корупційних злочинів, оскільки кожне з них посягає на суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в окремих ланках державного апарату, а також апарату управління окремих підприємств, установ та організацій незалежно від їх галузевої та відомчої належності, сфери діяльності, обсягу повноважень чи форми власності.

У той же час у КК досить багато норм, що встановлюють відповідальність за так звані

спеціальні види службових злочинів, вчинення яких також зумовлене службовим становищем суб'єкта, однак при їх здійсненні основним безпосереднім об'єктом є інші суспільні відносини.

Специфічною ознакою корупційних злочинів ОВС є те, що вони вчиняються як би зсередини системи органів внутрішніх справ тими особами, які наділені повноваженнями щодо виявлення, відвернення, припинення та розкриття злочинів, однак використовує ці повноваження у своїх корисливих інтересах. Слід наголосити, що на ОВС покладені обов'язки проводити профілактичні та оперативно-розшукові заходи, приймати і реєструвати заяви та повідомлення про злочини, своєчасно приймати за ними рішення, здійснювати досудову підготовку матеріалів за протокольною формою, провадити дізнання, виконувати кримінальні покарання та адміністративні стягнення тощо.

Для повного розуміння змісту та сутності корупційних злочинів ОВС необхідно охарактеризувати їх загальні об'єктивні і суб'єктивні ознаки, з'ясувати особливості об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони цих посягань, а також розкрити кваліфікуючі ознаки та особливості їх покарання.

Об'єкт – ключовий фактор при відмежуванні злочинів один від одного, від малозначних діянь та від правопорушень. З'ясування об'єкта злочину, зазначає В. Тацій, дозволяє визначити соціально-політичну сутність злочину, виявити суспільно небезпечні наслідки, встановити межі дії кримінально-правової норми [1, с. 3]. Хоч у науці кримінального права України об'єкт злочину зазвичай розробляється доволі ґрунтовно, серед науковців-криміналістів немає єдності стосовно його визначення. Думки сходяться лише в одному: об'єкт – це те, на що посягає злочин, що зазнає (або може зазнати) шкоди внаслідок його вчинення. Найбільшого поширення та визнання набула теорія, згідно з якою об'єктом злочину є суспільні відносини – об'єктивно існуючі в суспільстві відносини між людьми у процесі їх спільної діяльності чи спілкування (економічні, політичні, соціальні тощо). Згідно з нею будь-яке порушення права окремої особи є водночас порушенням суспільних інтересів, тому спричинення шкоди окремій особі є злочином проти всього суспільства. Запропонована А. Піонтковським, ця теорія стала загальноприйнятою та панівною у науці радянського кримінального права; в Україні вона залишається провідною і наразі [2, с. 77-79; 15, с. 89-90].

Родовий об'єкт – це група однорідних (або тотожних) суспільних відносин, що утворює певну сферу суспільного життя і на які посягає однорідна група злочинів [2, с. 81; 15, с. 98]. У більшості випадків він зазначається у назві певного розділу або кримінально-правової норми і дозволяє здійснити класифікацію злочинів шляхом об'єднання норм про діяння, що посягають на один родовий об'єкт, у межах одного розділу Особливої частини КК.

М.І. Мельник вважає, що родовим об'єктом корупційних злочинів є встановлений законодавством порядок здійснення посадовими та службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності своїх повноважень [4, с. 954].

Щодо службових злочинів зазначимо, що, на думку В.Ф. Кириченка, їх родовим об'єктом є ті суспільні відносини, які складають зміст нормальної роботи державного апарату з управління державою та господарством; водночас автор називає їх об'єктом правильну діяльність державного апарату [5, с. 9].

О.О. Дудоров підкреслював, що нормальна (правильна) робота з функціонування державної управлінської сфери як сфери діяльності публічних службових осіб виступає тією соціальною цінністю, яка потребує з боку держави особливого правового захисту, в тому числі за допомогою кримінально-правових норм про службові злочини [6, с. 15].

У свою чергу, В.Г. Хашев зазначав, що злочини у сфері службової діяльності посягають на два родові об'єкти: перший – суспільні відносини, що визначають і регулюють зміст правильної роботи апарату органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх підприємств, установ чи організацій щодо реалізації завдань, які стоять перед цими органами; другий – суспільні відносини, що визначають і регулюють зміст правильної роботи апарату підприємств, установ чи організацій недержавних форм власності щодо реалізації завдань, які стоять перед ними [7, с. 13]. Таке твердження автора зумовлене бажанням розділити службові злочини на дві категорії – що вчиняються публічними та приватними службовими особами – для реалізації принципу справедливості покарання. Такий підхід підтримуємо й ми.

Т.І. Слущка вважає, що родовим об'єктом усіх злочинів у сфері службової діяльності (розділ XVII) є суспільні відносини, які регулюють зміст правильної роботи (діяльність у межах та відповідно до законодавчо-нормативних та локальних актів) державного апарату і апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, та службові повноваження службових осіб як складова частина правильної діяльності даних органів [8, с. 57].

Родовим об'єктом корупційних злочинів, на думку А.В. Савченка та О.В. Кришевич, є суспільні відносини, які визначають і регулюють зміст правильної роботи державного апарату і апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, а також суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність у юридичних особах приватного права та нормальну професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг [9, с. 12-13].

Д.І. Крупко вважає, що родовим об'єктом корупційних злочинів є суспільні відносини, які забезпечують авторитет та порядок здійснення державної служби, цілі й завдання установ та організацій публічного та приватного сектора, встановлений (нормативно закріплений) порядок їх функціонування [10, с. 722-723]. На його думку, такі діяння можуть порушувати конституційні права і свободи громадян, демократичні принципи рівного доступу населення до отримання суспільних благ, можливість об'єктивного вирішення соціальних проблем, які в них виникають, проголошені цінності громадського суспільства.

Але в науковій літературі не зустрічається визначення родового об'єкта корупційних злочинів саме в системі ОВС. Тому ми на підставі вивчених загальних наукових праць зробимо спробу визначити родовий об'єкт аналізованих корупційних злочинів в ОВС, під яким слід розуміти суспільні відносини, що визначають і регулюють порядок і зміст здійснення службовими особами органів внутрішніх справ своїх повноважень, а також забезпечують нормальну службову діяльність вказаних органів, у межах та відповідно до законодавчо-нормативних та локальних актів діяльність, спрямовану на забезпечення конституційних прав і свобод громадян, демократичних принципів рівного доступу населення до отримання суспільних благ тощо.

За загально визнаним правилом, безпосередній об'єкт злочину – це суспільні відносини, порушення яких становить соціальну сутність злочину, ті відносини, котрі законодавець поставив під охорону, приймаючи кримінальний закон. Основний безпосередній об'єкт визначає суспільну небезпечність певного злочину, місце кримінально-правової норми в системі Особливої частини КК [3, с. 112].

Так, В.Ф. Кириченко зазначав, що безпосереднім об'єктом конкретних службових злочинів є окремі види діяльності державного апарату, які завжди можуть бути встановлені при аналізі кожного з них; тобто безпосередній об'єкт, на його думку, не збігається з родовим об'єктом, але дати йому визначення неможливо [5, с. 10]. О.Ф. Бантишев, розглядаючи питання безпосереднього об'єкта службових злочинів, визначав його як нормальну роботу підприємств, установ, організацій [11, с. 80]. О.Я. Светлов вказував, що поняття безпосереднього об'єкту службових злочинів повинно ґрунтуватися на тих конкретних суспільних відносинах, які (у рамках родового об'єкту) безпосередньо порушуються цими злочинами [12, с. 270].

Основним безпосереднім об'єктом корупційних злочинів є правильна діяльність державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремої організації, установи, підприємства (незалежно від форми власності), зміст якої визначається законодавством України, а також авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій і охоронювані законом права й інтереси окремих громадян, юридичних осіб, інтереси суспільства та держави [9, с. 13].

М.І. Мельник вважає, що при визначенні безпосереднього об'єкта корупційних злочинів, виходячи з розподілу управлінської праці взаємопов'язаних і взаємодіючих ланок апарату управління, кожна з яких має відносну самостійність і виконує чітко визначені функції, за основу слід брати функціональну ознаку. Тому він визначає основним безпосереднім об'єктом корупційних злочинів правильну (нормальну) діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремих організацій, установ, підприємств (незалежно від форм власності), зміст якої визначається законодавством України [4, с. 954]. На думку іншого дослідника, основним безпосереднім об'єктом аналізованих злочинів виступають суспільні відносини, що виникають у зв'язку з

реалізацією службовою особою функцій представника влади чи місцевого самоврядування або організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, які делегуються (покладаються) відповідним апаратом управління [13, с. 8]. Вказані формулювання знаходять практичне підтвердження – так, 22.08.2011р. до 5 років позбавлення волі засуджено за ч. 2 ст. 368 КК України старшого слідчого СВ Малиновського РВ Одеського МУ Г., яка вимагала та отримала 12 тис. доларів США хабара від гр. С. за перекваліфікацію статті у кримінальній справі та подальше звільнення його від кримінальної відповідальності [14].

Тому, на нашу думку, основним безпосереднім об'єктом корупційних злочинів ОВС є правильна та нормальна, у межах та відповідно до законодавчо-нормативних та локальних актів, діяльність органів внутрішніх справ, зміст якої визначається чинним законодавством України.

Розглядаючи питання безпосереднього об'єкта, слід зазначити, що ряд злочинів, в тому числі й досліджувані, мають не один безпосередній об'єкт, а декілька. Так, у теорії кримінального права широко відома класифікація безпосередніх об'єктів злочинів «по горизонталі». Сутність цієї класифікації становить те, що на рівні безпосереднього об'єкта відокремлюються обов'язковий (основний) та додатковий об'єкти. Необхідність у такій класифікації виникає тоді, коли один і той же злочин одночасно завдає шкоди декільком суспільним відносинам [15, с. 100]. В.Я. Тацій вказував, що основним безпосереднім об'єктом є ті суспільні відносини, які насамперед і головним чином прагнув поставити під охорону законодавець, приймаючи закон про кримінальну відповідальність [15, с. 101].

Крім основного безпосереднього об'єкта виділяється додатковий. Додатковим безпосереднім об'єктом є тільки ті суспільні відносини, яким поряд із основним об'єктом завдається або виникає загроза заподіяння шкоди [16, с. 101]. У свою чергу, додатковий безпосередній об'єкт може бути двох видів: обов'язковий і факультативний. При цьому обов'язковий додатковий безпосередній об'єкт – це об'єкт, якому, як і основному, завжди заподіюється шкода внаслідок вчинення злочину [15, с. 101]. Разом з тим у науці кримінального права є положення, що обов'язковий додатковий безпосередній об'єкт злочину – це суспільні відносини, посягання на які не є суттю злочину, але вони порушуються або ставляться під загрозу порушення поряд з основним безпосереднім об'єктом [16, с. 113; 4, с. 955]. Додатковий факультативний безпосередній об'єкт – це такий об'єкт, який при скоєнні певного злочину може існувати поряд з основним, а може бути відсутнім [16, с. 101]. Тобто це суспільні відносини, що їх злочин в деяких випадках порушує, а в інших не порушує [16, с. 113]. О.М. Грудзур вважає, що обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини у сфері законної діяльності органів дізнання, досудового слідства та прокуратури, адже аналізовані злочини ОВС посягають на порядок виявлення злочинів та викриття осіб, які їх вчинили [13, с. 8].

Отже, обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом корупційних злочинів в ОВС є здоров'я, честь і гідність особи, засади державного чи громадського управління, система господарювання, громадська безпека. Тому перевищення влади або службових повноважень, поєднане, наприклад, з умисним заподіянням тілесних ушкоджень (крім тяжких), повністю охоплюється ч. 2 ст. 365 КК України [4, с. 14]. Такі теоретичні положення повністю підтверджуються на практиці у процесі кваліфікації злочинів, які вчиняють працівники ОВС: так, 01.11.2011р. до 4 років позбавлення волі засуджено за ч. 2 ст. 365 КК України дільничних інспекторів міліції Октябрського РВ Полтавського МУ Т. та П., які 7 січня 2011 р. в приміщенні дільничного пункту міліції заподіяли тілесні ушкодження місцевому жителю Я. [14].

Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами корупційних злочинів ОВС можуть бути: здоров'я і гідність особи, її права та свободи, власність, трудові, політичні та інші права і свободи людини і громадянина. Наприклад, 02.11.2011 р. до 5 років позбавлення волі з іспитовим строком засуджено за ч. 3 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК України інспектора патрульної служби Красногвардійського РВ ГУМВС України в Автономній Республіці Крим Ч., який упродовж лютого – квітня 2011 р. з метою штучного покращання показників роботи склав відносно місцевих жителів декілька фіктивних протоколів про адміністративні правопорушення [14]. Даним діянням інспектора патрульної служби Красногвардійського РВ ГУМВС України в Автономній Республіці Крим Ч. була спричинена шкода не лише правильній та нормальній діяльності ОВС, зміст якої визначається законодавством України (що є основним безпосереднім об'єктом даного злочину), а й здоров'ю і гідності потерпілих осіб – місцевих жителів як

додатковий факультативний безпосередній об'єкт злочину.

Інший приклад: 09.12.2011 р. до 5 років позбавлення волі з іспитовим строком засуджено за ч. 3 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК України дільничного інспектора міліції Мелітопольського РВ ГУМВС України в Запорізькій області З., який у серпні 2011 р. з метою приховування тяжкого злочину від обліку та спрощення виконання службових обов'язків підробив матеріали перевірки за фактом крадіжки металевої огорожі з дачного будинку жителя міста Мелітополя С., на підставі чого виніс незаконну постанову про відмову в порушенні кримінальної справи [14]. В даному випадку шкода спричинена декільком об'єктам: основним безпосереднім об'єктом даного злочину є нормальна діяльність ОВС, а додатковим факультативним безпосереднім об'єктом злочину виступають, поряд із честю і гідністю жителя міста Мелітополя С., відносини власності.

Таким чином, корупційні злочини ОВС мають, окрім основного безпосереднього об'єкта корупційних злочинів ОВС – правильної та нормальної, у межах та відповідно до законодавчо-нормативних та локальних актів, діяльність органів внутрішніх справ, зміст якої визначається чинним законодавством України, такі додаткові обов'язкові об'єкти, як здоров'я, честь і гідність особи, засади державного чи громадського управління, система господарювання, громадська безпека, та додаткові факультативні об'єкти: здоров'я і гідність особи, її права та свободи, власність, трудові, політичні та інші права і свободи людини і громадянина.

Потерпілий від злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину. На думку О.М. Грудзура, потерпілим у кримінально-правовому розумінні є не лише фізична особа, але і будь-який інший учасник суспільних відносин, якому в результаті вчинення злочину заподіюється шкода чи створюється загроза заподіяння такої шкоди [13, с. 9]. Отже, потерпілим від корупційних злочинів ОВС є як будь-яка фізична особа, стосовно якої вчинявся злочин, так і апарат управління, якому підпорядкована службова особа, яка вчинила той чи інший корупційний злочин.

Список використаних джерел:

1. Тацій В. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. – Х., 1988.
2. Кримінальне право України / За ред. М. Мельника, В. Клименка. – К., 2004.
3. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К., 2007.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 4-тє вид., переробл. та доп. – К., 2007.
5. Курс советского уголовного права : В 6-ти т. / Ред. коллегия : А.А. Пионтковский и др. – М., 1970–1971. – Т. 6: Особенная часть. Преступления против государственного аппарата и общественного порядка. Воинские преступления.
6. Дудоров О.О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за одержання хабара: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 1994.
7. Хашев В.Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Дніпропетровськ, 2007.
8. Слуцька Т.І. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2010.
9. Савченко А.В. Злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг. Науково-практичний коментар до розділу XVII особливої частини Кримінального кодексу України / За ред. В.І. Шакуна. – К., 2012.
10. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Відп. ред. Є.Л. Стрельцов. – Вид. 8-е, переробл. та допов. – Х., 2012.
11. Поняття злочинів у сфері службової діяльності та їх розслідування: Навч. посібник. – Трускавець, 2006.
12. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Особенная / Отв. ред. А.Я. Светлов, В.В. Сташис. – К., 1985.
13. Грудзур О.М. Кримінально-правова характеристика провокації хабара: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2011.
14. Про оголошення рішень судів щодо притягнення до кримінальної відповідальності колишніх працівників міліції: Наказ МВС від 7.02.2012 р. № 96.
15. Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. – Х., 2002.
16. Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К., 2007.

Надійшла до редакції 27.11.2012

